

Silmiä avaava puheenvuoro oikeudenkäynnin digitalisoitumisesta

Lakimies
6/2023
s. 974–978

Petteri Korhonen – Jurkka Jämsä:
Sähköinen prosessi hovioikeudessa

Edita Publishing 2022. X + 381 sivua.

1. Teoksen aihepiiri ja kirjoittajat

Oikeudenkäynnit ovat muun yhteiskunnan tavoin digitalisoitumassa. On yllättävää, että tästä kehityksestä, joka on alkanut jo yli 20 vuotta sitten, ei ole kirjoitettu kokoavaa ja seikkaperäisempää yleisesitystä. Tätä puutetta paikkaa mainiolla tavalla joulun 2022 alla ilmestynyt oikeudenkäynnin digitalisoitumiseen pureutuva teos Sähköinen prosessi hovioikeudessa, jonka ovat kirjoittaneet *Petteri Korhonen ja Jurkka Jämsä*.

Kirja on hyvin ajankohtainen, sillä yleisissä tuomioistuimissa on parhaillaan käynnissä kaksi oikeudenkäyntien digitalisaatiota edistävää uudistushanketta: Aipa-hanke ja todistelutalenneuudistusta koskeva hanke. Aipa-hankkeessa on kysymys siitä, että jatkossa oikeudenkäynneissä käsitellään ainoastaan sähköisiä asiakirjoja. Perinteiset paperiset asiakirjat ja niihin liittyvät työtavat jäävät Aipan myötä historiaan. Todistelutalenneuudistuksen jälkeen käräjäoikeudessa vastaanotettava henkilötodistelu videoidaan. Pääsäännön mukaan hovioikeus katsoo henkilötodistelun videoilta eikä henkilöitä enää kutsuta hovioikeuteen kuultaviksi.

Tätä elokuussa 2023 kirjoitettaessa arviona on, että Aipa-järjestelmä on yleisissä tuomioistuimissa pääosin valmis vuonna 2024. Todistelutalenneuudistus, jota koskevan lainsäädännön eduskunta on jo hyväksynyt, tulee puolestaan voimaan erillisellä voimaantulopäivällä todennäköisesti vuoden 2025 alkupuolella. Näiden uudistushankkeiden lisäksi etäyhteyksien käyttö oikeudenkäynneissä lisääntyi räjähdysmäisesti koronapandemian myötä, mikä sekin merkitsi suurta harppausta oikeusprosessien modernisoinnissa sähköistä toimintaympäristöä vastaavaksi.

* Arvosteltavan teoksen vuoksi tämän kirja-arvostelun on toimittanut Lakimies-aikakauskirjan Kirjallisuutta-osaston toimittajan Jurkka Jämsän sijaan Oikeuskäytäntöä-osaston toimittaja Anette Alén.

Korhosen ja Jämsän kirja on Editan kustantama. Kirjassa on lähes 400 tekstisivua ja lähdeluettelo, joka sisältää keskeiset lähteet kirjan aihepiiristä. Jäin kirjallisuusluettelosta kaipaamaan lähinnä *Jyrki Virolaisen* ja *Juha Lappalaisen* vuoden 1993 alioikeusuudistukseen liittyviä kirjoituksia, sillä uudistusta ja sen myötä omaksuttuja prosessiperiaatteita käsitellään kirjassa melko paljon. Itse asiassa prosessioikeutemme yhden ”grand old manin”, Lappalaisen, kirjoituksia lähdeluettelossa ei ole lainkaan. Myös esimerkiksi *Sakari Laukkasen* väitöskirjasta Tuomarin rooli olisi saattanut olla hyötyä, koska kirjoittajat pohtivat laajasti tuomioistuimen ja asianosaisten välistä yhteistyötä ja roolituksia oikeudenkäynnissä. Koska kirja ei ole oikeustieteellinen opinnäytetyö, en pidä lähdeluettelon kapea-alaisuutta kuitenkaan erityisenä puutteena.

Kirjan kirjoittajat ovat Vaasan hovioikeuden kasvatteja. Petteri Korhosella on pitkä työura nimenomaan Vaasan hovioikeudessa. Hän on työskennellyt siellä yli 25 vuoden ajan esittelijänä ja hovioikeudenneuvoksena ja vuodesta 2019 osaston johtajana. Korhonen ei ole väitellyt, mutta tuomarin työn ohella hän on julkaissut ahkerasti oikeustieteellisiä kirjoituksia prosessioikeuden ja siviilioikeuden alueilta. Jurkka Jämsä puolestaan on nuorempaa tuomarisukupolvea. Hän on työskennellyt Vaasan hovioikeudessa vuodesta 2017 ensin esittelijänä ja sitten tuomarin virassa asessorina. Sittemmin hän siirtyi korkeimpaan oikeuteen määräaikaiseksi oikeussihteeriksi. Jämsä on väitellyt vuonna 2021 oikeudellisista todistelunrajoitteista rikosasiassa.

Kirjoittajat ovat lainkäytön ammattilaisia. He tuntevat käsittelemänsä aiheen perin pohjin niin käytännön työn kuin lukeneisuuteensa perusteella. Tekstistä välittyy positiivisella tavalla se, että he ovat selvästi myös innostuneita kirjan aihepiiristä. Jäin kuitenkin pohtimaan, olisiko kirjan sisältöä entisestäänkin rikastuttanut se, jos kirjoittajien joukossa olisi ollut Korhosen ja Jämsän lisäksi tuomari, jolla olisi ollut syvällistä kokemusta käräjäoikeudesta. Kirjassa nimittäin käsitellään sen nimestä huolimatta laajasti oikeudenkäynnin käräjäoikeusvaihetta, ja toisaalta kirja on sisällöltään hyvin käytännönläheinen. Myös kirjoittajat lienevät miettineet tätä, sillä kirjan esipuheen mukaan käsikirjoitusta on kommentoinut muun muassa kolme käräjätuomaria.

Kirjan nimi antaa kahdella tavalla jossakin määrin liian kapean kuvan kirjan sisällöstä. Kirjan ideana ei ensinnäkään ole pelkästään oikeudenkäynnin sähköisyyteen liittyvien ”teknisten” asioiden käsittely, vaan kirja sisältää painavaa puhetta yleensäkin asian ajamisesta oikeudessa, asian valmisteleemisestä ja pääkäsittelyn toteuttamisesta. Kirjan pääpaino onkin juuri näissä kysymyksissä. Toiseksi kirjassa ei käsitellä pelkästään hovioikeusprosessia, vaan laajasti myös käräjäoikeusmenettelyä. Tämä on perusteltua, sillä oikeudenkäynti hovioikeudessa rakentuu jo nyt, ja jatkossa vielä enemmän, käräjäoikeudessa toteutetun oikeudenkäynnin varaan. Kovin harhaanjohtavaa ei olisi ollut, vaikka kirjan nimeksi olisi pantu ”Sähköinen prosessi yleisissä tuomioistuimissa”.

2. Kirjan rakenteesta ja sisällöstä

Kirjassa on johdannon ja päätösluvun lisäksi kuusi päälukua. Näistä seuraavat kolme käsittelevät varsinaisesti sähköisen oikeudenkäynnin ydinkysymyksiä: luvussa 4 käsitellään sähköistä oikeudenkäyntiaineistoa mukaan lukien Aipahanke, luvussa 5 tulossa olevaa uudistusta henkilötodistelun vastaanottamisesta videotallenteelta ja luvussa 6 etäyhteyksiä pääkäsitelyssä. Näiden kolmen kokonaisuuden varaan sähköinen oikeudenkäynti rakentuukin uudistusten myötä vuosiksi eteenpäin.

Itselleni antoisin kirjan luvuista oli todistelutalenneuudistusta käsittelevä viides luku ja sitä pohjustava oikeudenkäynnin jäsentämistä käräjäoikeudessa käsittelevä kolmas luku. Kun todistelutalenneuudistusta vähintään sivutaan myös kirjan muissa luvuissa, on kirjan pääpaino selvästi juuri todistelutalenneuudistukseen liittyvissä kysymyksissä. Kirjan sivumäärästä yli puolet käsitteleeekin tätä uudistusta. Pidän kirjoittajien valitsemaa painopistettä perusteltuna, sillä todistelutalenneuudistuksesta ei ole juurikaan Suomessa vielä kirjoitettu. Uudistus paitsi muuttaa merkittäväällä tavalla muutoksenhakumenettelyä myös antaa aiheen kiinnittää uudella tavalla huomiota oikeudenkäynnin toteuttamistapaan käräjäoikeudessa. Voidaan arvioida, että uudistuksen toteuttamisessa keskeiseksi kysymykseksi nousee se, milloin henkilötodistelua voidaan ottaa hovioikeudessa vastaan muulla tavalla kuin käräjäoikeudessa tehdyiltä videotallenteilta. On hyvä, että kirjassa käsitellään tähän liittyviä lisä- ja uudelleenkuulustelun kynnyksiä hovioikeudessa perusteellisesti – kaikkiaan useiden kymmenien sivujen verran.

Kirjan keskeisenä pyrkimyksenä on etsiä vastausta kysymyksiin siitä, miten ajaa asiaa ja miten johtaa oikeudenkäyntiä sähköisessä toimintaympäristössä. Kirjan viesti on tavallaan yllättävä: viimeistään todistelutalenneuudistuksen myötä tulee lunastaa lopulta ne lainsäätäjän odotukset, jotka asianajolle ja prosessinjohtolle asetettiin jo vuoden 1993 alioikeusuudistuksen yhteydessä. Alioikeusuudistuksen myötä esille nousseet menettelyperiaatteet on syytä kerrata ja niiden käytäntöön soveltamista on terävöitettävä: asia on valmisteltava huolella, vaatimukset ja niiden perusteet tulee esittää selkeästi ja jäsennellysti ja niiden tulee perustua kattaviin oikeuslähdeselvityksiin, asiaa tulee ajaa ja oikeudenkäyntiä johtaa jäsennellysti, ja todistelumenettelyn toteuttamisen on oltava suunniteltua. Kuten kirjoittajat toteavat, nämä vaatimukset ovat tietystä mielestä riippumattomia asian ulkoisesta toteuttamistavasta, on se sitten sähköistä tai perinteistä paperimuotoon ja suulliseen todisteluun pohjautuvaa.

Kirjan pääluku 2 käsittelee periaatteita hovioikeusprosessissa. Se on välttämättömän digitaaliseen oikeudenkäyntiin siirtymisen muutoksen suuruuden ymmärtämiseksi ja hahmottamiseksi perinteisten prosessiperiaatteiden valossa. Luvussa käsitellään oikeusastejärjestyksen periaatetta, määräämisperiaatetta, välittömyysperiaatetta ja luottamusperiaatetta. Kirjoittajat pohtivat ansiokkaasti

sitä, miten nämä periaatteet tulisi ymmärtää sähköisessä toimintaympäristössä. Mielenkiintoisia ovat esimerkiksi pohdinnat siitä, kuinka välittömyysperiaate päivittyy uuden teknologian käyttöön ottamisen myötä. Luvun yksi keskeinen tehtävä on valottaa hovioikeuden asemaa oikeusastejärjestyksessä, siis vastata kysymykseen, mitä tehtävää varten hovioikeudet ovat olemassa. Erityisesti todistelutalenneuudistus kirkastaa hovioikeuksien kontrollitehtävää entisestään. Viimeistään tuon uudistuksen jälkeen kaikkien oikeudenhoidon toimijoiden on syytä ymmärtää, että varsinainen oikeudenkäynti käydään jatkossa vain kertaalleen ja että tämä tapahtuu käräjäoikeudessa. Kuten kirjoittajat toteavat, muutoksenhaku hovioikeuteen on ainoastaan käräjäoikeuden oikeudenkäyntiä täydentävä – vai olisiko parempi sanoa varmentava – oikeusturvakeino.

Teosta voi luonnehtia monella tavalla. Ensinnäkin se on mainio yleisesitys paitsi sähköisen oikeudenkäynnin erityiskysymyksistä myös yleensä oikeudenkäynnin toteuttamisesta niin käräjäoikeudessa kuin hovioikeudessaakin. Toiseksi se toimii monin paikoin päteväenä käsikirjana, johon lukija voi aina palata uudestaan pohtiessaan kirjassa käsiteltyjä teemoja. Kirjaa voi luonnehtia eräiltä osin laatukäsikirjaksikin. Esimerkiksi sivuilla 317–318 oleva luettelo oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista video-oikeudenkäynnissä on hyvin kiteytetty laatukriteeristö tästä kysymyksestä.

Korhonen ja Jämsä eivät pelkää ottaa kantaa eri kysymyksiin. Kirja sisältää runsaasti hyvin pohdittuja laintulkintakannanottoja ja ehdotuksia hyviksi käytännön toimintatavoiksi. Pidän tällaista käsittelytapaa ansiokkaana riippumatta siitä, olenko kirjoittajien kanssa aina samaa mieltä.

3. Lopuksi

Kirja on ilman muuta ansioksi tekijöilleen ja hyödyksi lukijoilleen. Se vie keskustelua sähköiseen oikeudenkäyntiin liittyvistä ilmiöistä selvästi eteenpäin. Kirja on myös silmiä avaava. Jos joku vielä ajattelee, että sähköiseen oikeudenkäyntiin siirtymisessä on kysymys pelkästään uusien teknisten työvälineiden käyttöön ottamisesta, kannattaa hänen tarttua tähän kirjaan ja lukea se ajatuksella läpi.

Kirja on kunniaksi myös Vaasan hovioikeudelle, jonka piiristä on vuosikymmenten kuluessa esitetty merkittäviä tuomioistuinmenettelyn kehittämiseen kannustavia puheenvuoroja. Mainitsen tässä esimerkkinä hovioikeuden presidenttien *Paavo Alkion*, *Erkki Rintalan* ja *Ingvar Krookin* sekä hovioikeudenlaamanni *Robert Liljenfeldtin* ja hovioikeudenneuvos *Timo Saranpään* lukuisat kirjoitukset prosessioikeuden eri alueilta. Vaasan hovioikeutta voikin perustellusti kutsua eräänlaiseksi ”tiedehovioikeudeksi”, erikoistumisalanaan prosessioikeuden tutkiminen ja kehittäminen. Kirjaa lukiessa mieleen väistämättä nousee

Paavo Alkion teos Tuomarin tehtävistä käräjillä vuodelta 1948 (1. painos). Korhosen ja Jämsän teos muistuttaa Alkion kirjaa etenkin käytännönläheisyydessään ja hyviä vinkkejä oikeudenhoidon toimijoille antaessaan.

Kirjaa voi suositella kaikille hovioikeuksissa työskenteleville, myös hovioikeuden kansliahenkilökunnalle. Sen lukuisista käytännön esimerkeistä ja toimintamalleista voi omaksua vaikutteita oman työnsä ja työtapsansa kehittämiseksi. Oikeudenkäynnin jäsentämiseksi ja videotallenteiden laatimisessa onnistumiseksi kirjassa on paljon opiksi otettavaa myös käräjäoikeustuomareille. Syyttäjien ja oikeudenkäyntiavustajien peruslukemistoon kirjan soisi ilman muuta kuuluvan. Asianajaja, joka etsii vastausta kysymykseen, miten huolehtia päämiehensä edusta sähköisessä oikeudenkäynnissä, löytää siihen vastauksen Korhosen ja Jämsän kirjasta.

Kirjassa käsiteltujen teemojen lisäksi oikeudenkäyntien digitalisaatioon liittyy olennaisesti kiihtyvä tekoälyteknologian kehitys. Prosessioikeuden piirissä on käyty tähän mennessä vain vähän keskustelua siitä, miten tekoälyn kehittyminen vaikuttaa – vai vaikuttaako – tulevaisuuden oikeudenkäyntimenettelyyn ja laajemmin tuomioistuimiin. Tähän teemaan kirjassa viitataan vain lyhyesti. Toivoisi, että joko Korhonen ja Jämsä tai joku muu oikeudenkäynnin digitalisaatioon perehtynyt kirjoittaisi tästä aiheesta. Itse pidän selvänä, että tekoälyn kehittyminen ei kohtaa tuomioistuimia vaikutuksitta. On arvioitavissa, että tekoälyn avulla tuotetaan tulevaisuudessa vähintäänkin oikeusmuistioita käsiteltäviin asioihin liittyvistä oikeuskysymyksistä. Esimerkiksi hovioikeuksissa joudutaan tämän myötä kysymään, miten kehitys vaikuttaa tätä työtä nyt keskeisesti tekevien esittelijöiden asemaan ja laajemmin tuomarikoulutusjärjestelmämme kokonaisuuteen.

Antti Savela